

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Öğrencilerin Çocuk Haklarını Kullanmaları¹

Cem TOPSAKAL

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
topsakalcem@gmail.com

Osman AYYÜREK

Van MEB

Özet

Demokrasi eğitiminin önemli boyutlarından biri çocuk haklarıdır. Bu çalışmada, Van ilinde sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre ilköğretim 1.kademe öğrencilerinin çocuk haklarını kullanma düzeyi, çocuk haklarının gerçekleşmesi ve ihlali bağlamında ele alınmıştır. Nitel çalışma yönteminin kullanıldığı çalışmada, Van merkez belediye sınırları içinde yer alan ilköğretim kurumlarında çalışan sınıf öğretmenleriyle görüşme yapılmıştır. Okullar sosyo-ekonomik durumlarına göre üst-orta ve alt olmak üzere üçe ayrılmış, her düzeyden 8'er öğretmen alınmıştır (3x8= 24). Öğretmenlere, Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan yaşama, gelişme, korunma ve katılma hakları alt sorulara ayrılarak, öğrencilerin bu haklardan ne düzeyde yararlanabildikleri, gerçekleşme ve ihlal durumları ile birlikte sorulmuştur. Elde edilen veriler nitel çalışma aşamalarına göre içerik analizine tabi tutulmuş, bulgular yorumlanmıştır. Tartışma bölümünde, araştırma ile ilgili dört boyut üzerinde durulmuştur. Buna göre; Öğretmenlerin tamamına yakını öğrencilerinin yaşama haklarının uygun standartlarda olmadığı görüşündedir. Öğretmenlere göre, ilköğretimin zorunlu olmasından dolayı öğrencilerin eğitim haklarını genel olarak kullanmakta olduğunu düşünmekte, ancak bunda da uygulamada eksiklikler bulunmaktadır. Öğretmenlerin tamamı, öğrencilerin korunma haklarının kullanımında yetersiz olduğu görüşündedir. Katılım hakları konusunda öğretmenlerin tamamı öğrencilerin bu haklarını kullanmadıkları ya da çok sınırlı kullanabildikleri görüşündedir. Öğretmenlerin tamamına yakını depremden dolayı öğrencilerin haklarını kullanmada olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf öğretmenleri, ilkokul öğrencileri, çocuk hakları, hak kullanımı, hak ihlali

As Seen By Teachers; A Research Focused on Students'awareness in The Exercise of Children's Rights

Abstract

Children's rights are identified as a key theme in education for democracy. The aim of this study is to argue the exercise and violation of children's rights among primary school students in Van according to classroom teachers' opinions. As a qualitative study, this research was carried out through interviews with primary school teachers working in the city centre of Van province, eastern part of Turkey. Schools were divided into three groups as high, middle and low according to their socioeconomic status and each level consists of teachers (3x8=24). During these interviews, teachers were asked whether students exercise their rights (subtitled as survival, development, protection and participation in Convention on the Rights of the Child). The data were examined using content analysis method before discussion of findings. Discussion process is based on four mainly sections; almost of all teachers agree that students don't have right to an adequate standard of living. Due to compulsory education, teachers think that right of education is generally exercised by students despite difficulties in practice. Furthermore, all participants agree that students are not able to use their right of protection. According to them, students are hardly given the chance of using right to participation. Finally it's remarked nearly by all of them that students are suffering from the violation of their rights after the earthquake that hit the Van city.

Key Words: Classroom teachers, primary school students, children's rights, exercises, violations of rights.

¹ 11.Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (USOS 2012, 24-26 Mayıs 2012-Rize)'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Çocuk haklarını genel olarak tanımlamak gerekirse, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararları olduğu söylenebilir (Akyüz, 2000, Çolak, 2010).

Çocuk hakları insan haklarının ve anayasal temel hakların 18 yaşından küçük çocuklara da tanınmasıyla ortaya çıkmıştır. Çocuk Hakları, İnsan Hakları sözleşmesinin çocuklar açısından geliştirilmesi olarak tanımlanır. (Cılga, 2001). Bu kavram 1989'da Birleşmiş Milletlerce benimsenmiş ve 1994'te Türkiye Cumhuriyeti tarafından da onaylanmış olan Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi'yle hukuk yazınına girmiştir (Serozan, 2005) .

Bir toplumun mutluluğu ve refahı ile ilgili olan çocuğun ve çocuk haklarının korunması sorunu, tüm dünyada günümüzün en önemli sorunlarından biridir. Bir toplumda çocuklar kötü muamele görmekte, ihmal ve istismar edilmekte ise, o toplumun kültürü geri kalmış bir kültür olarak değerlendirilebilmektedir. Buna karşın çocuklara değer veren, onlara sağlıklı büyüme ve gelişme olanakları sağlayan toplumda ilerlemekte olan bir kültürden söz etmek mümkündür (Bertkin, 1966, Akt: Ayzög, 2008).

Tarihsel sürece bakılacak olursa çocukların korunması gerekliliğinin yöntem ve esasları değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler sonucu çocuk hakkı konusunda birçok uluslararası sözleşme imzalanmış, çocukların korunmasına ilişkin düzenlemeler yasalarla güvence altına alınmıştır. Bu güvencelerin en önemlisi Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir (Polat, 1997).

İçinde bulunduğumuz çağ, dünyada demokrasinin, barışın, hoşgörünün sembolü olan "İnsan Hakları" ve "Çocuk Hakları" gibi iki önemli kavramın geliştirilmesi ve nitelikli olarak anlaşılabilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. İnsan Haklarının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkan Çocuk Hakları da gün geçtikçe önemini arttırmaktadır (Unutkan, 2008).

Çocuk haklarını, kanunen veya ahlaki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu, eğitim, sağlık, barınma; fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının hepsini birden tanımlamakta kullanılan evrensel kavram olarak açıklamıştır. "Çocuk hakları kavramı" geniş anlamda toplumsal, felsefi, ahlaki ve hukuksal boyutları içeren bir kavramdır (Akyüz, 2001).

Bu Sözleşme, 1924 tarihli "Çocuk Hakları Cenevre Beyannamesi" ile başlayan dönemin son aşamasını oluşturmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, 1924 tarihli bu Beyanname metni, 1948 yılında gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve böylece yeni oluşturulan metin BM Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1959 tarihinde oybirliği ile kabul ettiği on maddelik "Çocuk Hakları Beyannamesi"nin temelini meydana getirmiştir (Kaya, 2011).

20 Kasım 1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni oy birliği ile kabul etmiştir. 28 Ocak 1990 tarihinde imzaya açılan Sözleşme, aynı gün 61 ülke tarafından imzalanmıştır. 2 Eylül 1990'da 20 ülke tarafından onaylanarak uluslararası bir yasa gücüyle yürürlüğe girmiştir (İnan, 1970, Akyüz, 2001).

Sözleşme bir başlangıç olmak üzere, üç bölümden oluşmaktadır. Başlangıç bölümünde, sözleşmenin ele aldığı soruna ilişkin temel ilkeler tespit edilmiştir. Birinci bölüm, usulüne uygun olarak sözleşmeyi onaylayan devletlerin görevlerini düzenleyen, esasa ilişkin kurallardan oluşmaktadır. İkinci ve üçüncü bölümlerde ise, sözleşmeye uyulmasının nasıl sağlanıp, denetleneceğini tanımlayan ve hangi koşullar altında yürürlüğe gireceğini belirleyen uygulama maddeleri bulunmaktadır (Polat, 1997).

Sözleşme, çocuklara yönelik tutum ve davranışlara ilişkin evrensel standartları derleyip, tek bir hukuki metinde toplayan ve bağlayıcı olan ilk belge olma özelliğini taşımaktadır (Polat, 1997, Akyüz, 2001, Kepenekçi, 2006).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, ulusal ve uluslararası gündemlerde çocukları üst sıralara yerleştirmiş ve köklü bir değişime zemin hazırlamıştır. Sözleşmeyi onaylayan her devlet, çocuklarla

ilgili yükümlülüklerini yerine getirmelerinde ana-babalara ve diğer sorumlu kişi ve kuruluşlara yardımcı olacak yasal, yönetsel ve yapısal her önlemi almak zorundadır. Bugün bu Sözleşme Dünya'da çocuk hakları konusunda temel yasal metindir. Bunun yanında uluslararası hukukta çocuk haklarını şu ya da bu yönüyle koruyan birçok iki taraflı ya da çok taraflı Sözleşme, Birleşmiş Milletler ilkeleri ve tavsiye kararları yayınlanmıştır (Hodking ve Newell, 1998).

Bu sözleşmeyi önemli kılan, çocukların sosyal, ekonomik ve kültürel haklarına yer verilmesidir. Çocukların ekonomik sömürüden korunma hakkı, beslenme hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Birleşmiş Milletlere üye olan ülkeler tarafından bugüne kadar benimsenen en ileriye dönük, ayrıntılı, sorumlu insan hakkı belgesi olarak tanımlanır (Çolak, 2010). Sözleşmede genel olarak insan hakları ile bağımlı bütün haklar çocuklara tanınmıştır. Bu haklar, yaşama, korunma, katılım ve gelişme olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır.

Tablo. 1 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Temel Haklar

Yaşam Hakları	Gelişme Hakları	Korunma Hakları	Katılma Hakları
-Çocuğun yaşama hakkı, -Uygun yaşam standartlarına, sahip olma hakkı, -Tıbbi bakım hakkı, -Beslenme hakkı -Barınma hakkı.	-Eğitim hakkı, -Oyun hakkı, -Dinlenme hakkı, -Bilgi edinme hakkı, -Bilgi alma hakkı, -Din, vicdan ve düşünce özgürlüğü.	-Yargı sisteminde korunması, -Silahlı çatışmada korunması, -Çalışma yaşamında korunması, -Fiziksel istismardan korunması, -Duygusal istismardan korunması, -Cinsel istismardan korunması, -Madde bağımlılığından korunması, -Mülteci çocuklar için özel bakıma ilişkin konularda korunması.	-Görüşlerini açıklama hakkı, -Dernek kurma, -Toplanma hakları, -Kendisini ilgilendiren konularda karara katılma.

Tablo 1'de gösterilen dört başlık ve içeriklerindeki haklar Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin özünü temsil eden ve temel ilkelere uygun olarak düzenlenmiş haklardır. Bu haklar şu şekilde açıklanabilir (Akyüz, 2010):

Yaşam hakkı; çocukların temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören yeterli yaşam standartlarına sahip olması ve sağlık hizmetlerinden yararlanmasını amaçlar.

Gelişme hakkı; Çocuğun yeteneklerini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için eğitim, bilgilendirme, oyun, boş zaman ve kültürel etkinliklere katılma, düşünce, din ve vicdan özgürlükleridir.

Korunma hakkı; Çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır.

Katılma hakları; Çocuğun ailede ve toplumda etkinlik kazanmasını sağlayan ve görüşlerini serbestçe ifade etme, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerinin dikkate alınmasını isteme hakkıdır.

Hangi yaşta olursa olsun bütün insanlara tanınan hakları, örneğin istek ve düşüncelerini ortaya koyma, bir isim ve tabiiyet edinme, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını teyit eder ve bunu yansıtır. Çocuklara ilişkin olarak düzenlenen haklar genel anlamda bütün insanlara uygulanabilecek hakların standartlarının yükseltilmesine yönelmiştir, yalnızca çocuklar ve onlarla ilgili konular, örneğin; evlat edinme, ilkökul eğitimi, anne babalık ilişkileri ele alınır (Tiryakioğlu, 1991).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, Türkiye adına 14.09.1990 tarihinde imzalanmış, 09.12.1994 tarihinde 4058 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş ve Bakanlar Kurulu tarafından 23.12.1994 tarihinde 94/6423 sayılı kararla onaylanarak 27.01.1995 gün ve 22184 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Akıllıoğlu, 1995).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki maddeleri Müftü (2001) ana hatlarıyla şu şekilde açıklamıştır:

- Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.
- Taraf Devletler her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.
- Taraf Devletler çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azamî çabayı gösterirler.
- Her çocuk doğumla birlikte bir isim ve vatandaşlık hakkına sahiptir.
- Mahkemeler, yardım kuruluşları ya da idarî makamlar çocuklarla ilgili konuları ele aldıklarında, çocuğun yüksek yararı göz önüne alınacak başlıca hususu oluşturacaktır. Bu konuda çocuğun görüşü özenle dikkate alınacaktır.
- Devletler, çocukların herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bütün haklarından yararlanabilmelerini güvence altına alacaklardır.
- Yetkili makamlarca ve çocukların kendi esenlikleri için başvuru durumları dışında, çocuklar ana babalarından ayrılmayacaklardır.
- Devletler kendi topraklarına giriş çıkışlara izin tanıyarak ailelerin yeniden birleşmesini kolaylaştıracaklardır.
- Bir çocuğun yetiştirilmesinde başlıca sorumluluk ana-babaya aittir. Ancak Devlet bu alanda onlara gerekli yardımı gösterecek, çocuk bakım kurumlarını geliştirecektir.
- Devletler, cinsel anlamda kötüye kullanım ve sömürü dahil her türden fiziksel veya zihinsel zarar ve ihmale karşı çocukları koruyacaklardır.
- Devletler, ana babasız çocuklara uygun koruyucu aile sağlayacaklardır. Evlât edinme işlemleri özenle düzenlenirken, çocuk evlât edinen ailelerin çocuğun doğduğu ülkeden dışarıya çıkarmaları durumunda gerekli güvencelerin ve hukukî geçerliliğin sağlanabilmesi için uluslararası anlaşmalara başvurulacaktır.
- Özürlü çocuklar özel muamele, eğitim ve bakım görme hakkına sahiptirler.
- Çocuk, erişebilecek en yüksek sağlık standardına ulaşma hakkına sahiptir. Devletler önleyici tedbirlere, sağlık eğitimine ve bebek ölümlerinin azaltılmasına özellikle önem vererek, bütün çocuklara gerekli sağlık bakımının ulaştırılmasını sağlayacaklardır.
- İlköğretim zorunlu tutulmalı ve parasız olmalıdır, okullarda uygulanan disiplin, çocuğun saygınlığına özen göstermelidir. Verilen eğitim, çocuğu bir anlayış, barış ve hoşgörü ortamında yaşama hazırlamalıdır.
- Çocuklar, dinlenecek ve oynayacak zamana ve kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılımında eşit olanaklara sahip olmalıdırlar.
- Devletler çocukları ekonomik sömürüden, eğitimlerine engel olabilecek ya da sağlık ve esenlikleri açısından kendilerine zarar verebilecek işlerden koruyacaklardır.
- Çocukların kaçırılması ve satılması gibi faaliyetlerin ortadan kaldırılması için her türlü çaba gösterilecektir.
- 18 yaşından önce işlenen suçlara idam ya da ömür boyu hapis cezası verilmeyecektir.
- Tutuklu ya da hükümlü durumdaki çocuklar yetişkinlerden ayrılacak, bunlara işkence ya da acımasızca ve aşağılayıcı herhangi bir muamele yapılmayacaktır.

- 15 yaşından küçük hiçbir çocuk çatışmalarda yer almamalıdır. Silahlı çatışma ortamlarında yaşamakta olan çocuklara özel koruma sağlanmalıdır.
- Kötü davranışlara, ihmale ya da tutukluluğa maruz kalan çocuklara düzeltilmeleri ve yeniden topluma kazandırılmaları için gerekli özen gösterilmelidir.

Çocuk hakları sözleşmesinde bulunan ve taraf devletlere yükümlülükler getiren maddeler çocukların yüksek yararını, korunmasını, yaşam ve ayrımcılığın önlenmesi temel ilkeleri gözetilerek hazırlanmıştır (Akyüz, 2001).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları'na Dair Sözleşme'ye göre çocukların hakları yaşamsal, gelişme, korunma ve katılma hakları olmak üzere genel olarak dört grupta incelenir. Bu çalışmada, öğrencilerin haklarını ne kadar kullandıkları konusunda sınıf öğretmenlerinin görüşleri alınacaktır. Elde edilen verilerin yöneticilere, okula ve aileye düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmede katkıda bulunması ümit edilmektedir.

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin çocuk haklarını kullanma durumlarını sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre belirlemektir. Bu genel amaca paralel olarak şu alt amaçların sorularına cevap aranmıştır:

1. Öğrencilerin yaşam haklarını kullanmalarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
2. Öğrencilerin gelişme haklarını kullanmalarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
3. Öğrencilerin korunma haklarını kullanmalarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
4. Öğrencilerin katılım haklarını kullanmalarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
5. 2011 yılında Van'da meydana gelen depremler sonrasında öğrencilerin çocuk haklarını kullanmalarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemini esas alan, genel tarama modelinde yapılandırılmıştır. Tarama modelleri, geçmişteki ya da şu andaki bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içerisinde var olduğu biçimiyle tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme ya da etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2007, 77). Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, 39). Nitel araştırmalarda elde edilen sonuçlar evrene genellenememekle birlikte, elde edilen sonuçlar konuya ilişkin bir bakış açısı sağlaması bakımından önemlidir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada; karmaşık kişisel ve duygusal sorunların ortaya çıkarılmasına yardımcı olması, istenilen bilginin eksiksiz olarak ve derinlemesine elde edilebilmesi, alınan cevaplara anında dönüt vermeye imkan sağlaması, değişik ve anında değişebilen koşullara uyabilme esnekliğine sahip olması, soruların sayısı ve sırasını değiştirme serbestliği tanınması gibi özelliklerinden dolayı yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır (Karasar, 2007; Çepni, 2005; Ekiz, 2003; Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Van'da bulunan altı ilköğretim okulunda görev yapan 24 sınıf öğretmeni katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenler kritik durum örnekleme olarak nitelendirilen örneklem türü yardımıyla belirlenmiştir. Kritik durum örneklemede, kritik bir durum veya durumların varlığına işaret eden en önemli gösterge "bu, burada oluyorsa, başka benzer durumlarda kesinlikle olur" veya tam tersine "bu, burada olmuyorsa, başka benzer durumlarda kesinlikle olmaz" şeklinde bir ifadededir. Patton (1987)'a göre bu durumun başka bir

göstergesi “bu grup belirli bir problemle karşılaşıyorsa, diğer bütün gruplar kesinlikle bu problemle karşı karşıya kalır” şeklinde bir yargının varlığı veya yokluğudur (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 110). Patton (1987)’a göre, bir veya birkaç kritik durumun çalışılması, benzer bütün durumlara ilişkin belirli genellemelerin yapılmasına olanak vermez. Buna rağmen araştırma sonucunda elde edilen veriye dayalı sonuçların zenginliği ve inandırıcılığı sınırlı ölçüde genellemeler yapılmasını olanaklı kılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 111). Katılımcılar, Van merkez ilköğretim okulları sosyo-ekonomik düzey olarak üst, orta ve düşük olmak üzere 3 gruba ayrılmış, her gruptan ikişer okul, her okuldan da dörder sınıf öğretmeni ile görüşme planlanmış, gönüllü öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeler 40-60 dakika arası sürmüş, görüşmeler görüşmecilerin bilgisi dâhilinde hem kayıta alınmış hem de not tutulmuştur.

Tablo 2. Çalışma Grubundaki Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Kod No.	Cinsiyet	Yaş	Kıdem	Okuttuğu Sınıfı	Görev Yaptığı Okul	Okul Grubu
1	Erkek	28	5	4.Sınıf	Beyüzümü 80.Yıl İ.Ö.O	Düşük gelir-1
2	Kadın	25	1	4.Sınıf	Beyüzümü 80.Yıl İ.Ö.O	Düşük gelir-1
3	Kadın	23	1	5.Sınıf	Beyüzümü 80.Yıl İ.Ö.O	Düşük gelir-1
4	Erkek	25	1	4.Sınıf	Beyüzümü 80.Yıl İ.Ö.O	Düşük gelir-1
5	Kadın	25	2	4.Sınıf	Şahbağı İ.Ö.O	Düşük gelir-2
6	Erkek	27	6	5.Sınıf	Şahbağı İ.Ö.O	Düşük gelir-2
7	Erkek	32	10	4.Sınıf	Şahbağı İ.Ö.O	Düşük gelir-2
8	Kadın	25	3	4.Sınıf	Şahbağı İ.Ö.O	Düşük gelir-2
9	Kadın	27	5	5.Sınıf	Tuşba İ.Ö.O	Orta Gelir-2
10	Erkek	38	14	5.Sınıf	Tuşba İ.Ö.O	Orta Gelir-2
11	Kadın	28	4	5.sınıf	Tuşba İ.Ö.O	Orta Gelir-2
12	Kadın	26	1	4.Sınıf	Tuşba İ.Ö.O	Orta Gelir-2
13	Kadın	45	20	5.Sınıf	Rekabet Kurumu İ.Ö.O	Orta Gelir-1
14	Erkek	49	28	5.Sınıf	Rekabet Kurumu İ.Ö.O	Orta Gelir-1
15	Kadın	38	14	4.Sınıf	Rekabet Kurumu İ.Ö.O	Orta Gelir-1
16	Kadın	60	39	5.Sınıf	Rekabet Kurumu İ.Ö.O	Orta Gelir-1
17	Kadın	26	2	5.Sınıf	İnönü İ.Ö.O	Üst Gelir-1
18	Erkek	54	34	5.Sınıf	İnönü İ.Ö.O	Üst Gelir-1
19	Kadın	29	7	4.Sınıf	İnönü İ.Ö.O	Üst Gelir-1
20	Kadın	31	9	5.Sınıf	İnönü İ.Ö.O	Üst Gelir-1
21	Erkek	38	14	4.Sınıf	Hüsrev paşa İ.Ö.O	Üst Gelir-2
22	Erkek	54	34	5.Sınıf	Hüsrev paşa İ.Ö.O	Üst Gelir-2
23	Kadın	38	20	5.Sınıf	Hüsrev paşa İ.Ö.O	Üst Gelir-2
24	Kadın	38	15	4.Sınıf	Hüsrev paşa İ.Ö.O	Üst Gelir-2

Tabloya göre 24 katılımcının 15’i kadın, 9’u erkektir. Bu durum sınıf öğretmenliğinde kadın öğretmenlerin yoğun olması ve kadın öğretmenlerin gönüllü olmasından kaynaklanmıştır. Yaş aralığı kadınlarda 23-60, erkeklerde ise 25-54 arasındadır. Kıdem olarak 1 ile 39 yıl arasında değişmektedir. Öğrencilerin ilköğretim programına göre haklarını daha çok bildikleri kabul edilebilecek 4. ve 5. sınıfta görev yapan öğretmenler tercih edilmiştir. Öğretmenler, Van’daki ailelerin sosyo-ekonomik durumları göz önüne alınarak, üst gelir-orta gelir-düşük gelir ailelerin yoğun yaşadığı okullardan seçilmiştir. Üç gelir grubundan ikişer okul, her okuldan gönüllü dörder öğretmenle görüşme yapılmıştır.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırmanın ilk aşamasında çocuk hakları nelerdir? Nasıl öğrenilir ve kullanılır? Çocuk haklarını öğrenciler kullanırken ne gibi problemlerle karşılaşsınlar? gibi sorulara cevap aramak amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Buna bağlı olarak araştırmada kullanılacak olan veri toplama aracı geliştirilmiştir. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme; verilerin hızlı kodlanmasına ve analiz edilmesine imkan tanınması, katılımcıların verdikleri bilgiler arasında benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmaya yardımcı olması gibi özellikleri nedeniyle kullanılmıştır (Çepni, 2005; Büyüköztürk ve diğ., 2008). Sınıf öğretmenlerinin öğrencilerin çocuk haklarını kullanmalarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla 5 temel soru ve bunlara ait alt sorular olmak üzere toplam da 23 soru maddesinden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Konuyla ilgili olarak eğitim uzmanlarından görüşme formundaki soruların açık ve anlaşılır olup olmaması, araştırılan konuyu kapsayıp kapsamaması, araştırılan verileri sağlayıp sağlamaması açılarından kontrol etmeleri istenmiştir. Sonuçta uzmanlar tarafından soru maddelerinin geçerliliği saptanmış ve yeterli görülmüştür.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya ilişkin veriler, araştırmacılar tarafından 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Van il merkezindeki 6 farklı ilköğretim okulunda görev yapan 24 katılımcı (sınıf öğretmeni) ile yüz yüze iletişim kurmak suretiyle toplanmıştır. Araştırmacılar sınıf öğretmenlerine, yapılan çalışmanın amacı ve içeriği hakkında bilgiler vermiş ve yapılan çalışmanın bilimsel bir çalışma olduğu tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacağı ve katılımcıların kimliklerinin açıklanmayacağı belirtilmiştir.

Verilerin Analizi

Görüşme tekniği kullanılarak verilere ulaşılması planlanan bu araştırmada verilerinin çözümlenmesinde içerik analizi ve betimsel analiz tekniği kullanılmış, bulgular uygun görülen ve gerekli olan yerlerde nicelleştirilerek (sayı kullanılarak) sunulmuştur. Nitel bulgular analize açıklık getirmek, güvenilirliği arttırmak için nicel ifadeler kullanılarak belirtilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 178). Verilerin içerik analiziyle incelenmesinin nedenleri:

- Temel amacının toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak olması,
- İçeriklerle ilgili ortak ve sistematik verilere ulaşmayı öngörmesi,
- Mevcut metinlerin nitel ve nicel boyutlarından hareketle bilinmeyen sosyal gerçeğe yönelik çıkarım yapmak istemesi,
- Esas olarak birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyecek yorumlamaya fırsat vermesi,
- Verileri daha derin bir işleme tabi tutması gibi özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005; Gökçe, 2006).

Görüşmelerde katılımcıların dile getirdiği ifadelerden bazıları doğrudan alıntı olarak kullanılmıştır. Tablo 1'de görüldüğü üzere kişilerin gerçek ismi yerine kod numaraları kullanılmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Öğrencilerin Yaşama Haklarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamına yakını yaşama haklarının uygun standartlarda olmadığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunluğuna göre, yaşama hakları kağıt üzerinde resmiyette bulunmaktadır ancak uygulamada sıkıntılar yaşanmaktadır. Özellikle tıbbi bakım, beslenme, barınma ve uygun yaşam standartlarına sahip olma konularında sorunlar yaşanmaktadır. Bir öğretmen sorunu şu şekilde dile getirmektedir: “Çocuklar yaşam haklarını tam anlamıyla kullanamıyorlar. Ekonomik nedenler ve kalabalık aile ortamları özellikle beslenme, barınma ve tıbbi bakım haklarının kullanımını olumsuz etkilemektedir. Yaşam haklarının kullanımı ile ilgili standartlar çok düşük. Okullarda bile yeterli düzeyde sağlık taramaları yapılmıyor. Benim öğrencilerimin çoğunun kendi odasının olmaması, uygun barınma ortamlarının olmayışı barınma haklarını olumsuz etkilemekte” (Kod 4). Yaşam haklarının kullanımında aile yapısı da önem taşımaktadır. Bir öğretmen bu konuda “Kardeş sayısının fazla olması standartları olumsuz etkiliyor. İlimizde kadınların çok değer görmemesi çocuklara da yansıyor. Aile reisleri dışarıda inşaat işlerinde çalıştığı için çocuklar beslenme, tıbbi bakım haklarından yeterince faydalanamıyorlar. Annenin sorumluluğunda olduğu için, anne de genelde okuma yazma bilmediği için bu hakların kullanımı sınırlanmış oluyor” (Kod 6). Öğretmenler, ailelerin bu konuda yetersiz, bilinçsiz ve duyarsızlığından yakınmaktadır (Kod, 10, 11, 13). Bir öğretmen bu konuda çok ilginç bir örnek vermektedir: “Bir öğrencimin babası zengin olduğu halde çocuğuna gözlük almıyor, çocuklar önemsenmiyor. Aileler duyarsız. Çocuklar kendi hallerine bırakılmış” (Kod 17). Sağlık konusuna vurgu yapan başka bir katılımcı bebek ölümlerine dikkat çekmektedir: “Dünyada bebek ölümlerini en çok olduğu yerlerden biri bizim ilimizdir” (Kod 21). Başka bir katılımcı yaşama hakları konusunda Van ilini yetersiz görmektedir: “Bu ilde çocuklar için yaşamak çok zor” (Kod 20).

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, olumlu gelişmelerin olduğunu ifade eden katılımcılar da vardır. Örneğin: “Çocukların yaşam hakları uygulanıyor fakat çocuklar arasında eşitsizlik var, belirli bir standart yok. Özellikle çocuk hakları konusunda son yıllarda duyarlılık artı. Çocuklar haklarını biliyorlar, ailenin ekonomik düzeyi bu hakların kullanımını etkiliyor. Benim gördüğüm kadarıyla çocuklarımız yaşam haklarını iyi düzeyde kullanıyorlar” (Kod 16).

Katılımcılar yaşama hakkının kullanımı konusunda önce durumun tespiti, devlet desteğinin sağlanması, devlet aracılığıyla uygulamanın denetlenmesini, ailelere çocuk hakları ve aile planlaması eğitimi verilerek bilincin arttırılmasını, çocukların ve öğretmenlerin eğitimden geçmelerini ve medyadan destek alınmasını önermişlerdir.

Öğrencilerin Gelişme Haklarına İlişkin Bulgular

Öğretmenler genel olarak ilköğretimin zorunlu olmasından dolayı öğrencilerin eğitim haklarını kullandıklarını ancak bunda da uygulamada eksiklikler olduğunu beyan etmişlerdir. Bir katılımcı zorunlu eğitimin önemi ve faydasına inanmaktadır. “Ülkemizde ilköğretim zorunlu olduğu için çocukların eğitim hakkı uygulanıyor. Eğer ilköğretim zorunlu olmasaydı birçok çocuk aileleri tarafından okula gönderilmezdi” (Kod 3). “Özellikle kız çocukları bu haklardan yeterince faydalanmıyor” (Kod 14) görüşünü açıklamış ve bir diğeri de “Kız çocukları ilimizde ilköğretimden sonra okula gönderilmiyor kız çocukları eğitim hakkını tam kullanamıyorlar, cinsiyet ayrımcılığı var” (Kod 17) ifadesini kullanmıştır. Kız çocuklarına ilaveten başarısız öğrencilerin de okula devamı engellenmektedir (Kod 2). Bir öğretmen özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin eğitim hakkını dile getirmiştir: “Özel eğitime muhtaç çocuklar eğitim hakkını yeterince kullanamıyor kaynaştırma eğitimi özel çocukları harcıyor” (Kod 24).

Katılımcılar eğitimin kalitesi üzerinde de durmuşlardır. Örneğin bir öğretmen “Bazı kenar okullarda ücretli geçici öğretmenler görev alıyor ve sık sık öğretmen değişiyor bu tür kenar mahallerdeki çocuklar eğitim haklarını eşit kullanamıyorlar” (Kod 22) görüşünü dile getirmiştir. Bir öğretmen “Teknolojik yetersizlikler kaliteli bir eğitim almalarını engelliyor” (Kod 6) görüşünü ileri sürmüştür.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin oyun ve dinlenme hakkını yeterli olarak kullanamadıkları görüşündedir. Oyun alanları ve parklar yetersiz olduğundan oyun hakkı tam olarak kullanılamamakta, çocuklar çeşitli işlerde çalıştırıldığından dinlenememektedirler. Örneğin bir öğretmen “Çocuklar oyun haklarını kullanamıyorlar. Birçok kız çocuğu annelerine yardım etmek için ev işlerini yapıyor, küçük kardeşlerinin bakımından sorumlu tutuluyor erkek öğrencilerin bir kısmı inşaatlarda çalışıyor böyle bir durumda çocukların dinlenme hakkından bahsedilemez en azından bu durumda olan çok öğrencim var” (Kod 3) görüşündedir. Bir başka öğretmen şu örneği vermektedir: “Örneğin bir öğrencimiz başarılı olduğu halde ailesine ekonomik katkıda bulunmak zorunda olduğu için okul dışında çalışıyor ve dinlenme hakkını kullanamıyor” (Kod 11). Bir başka öğretmen çocukların oyunaçmasının olmadığını belirtmektedir (Kod 14). Bazı öğretmenler, okulda teneffüs dakikalarının kısa olması öğrencilerin dinlenmelerine engellediği görüşündedir (Kod 2, 4). Bir öğretmene göre sınavlar yüzünden öğrenciler dinlenememektedir. “Oyun hakkı ve dinlenme haklarını kullanamıyorlar sınav telaşı dinlenmelerini engelliyor” (Kod 24). Dinlenme hakkının somut kullanımında öğrenciler bazen pikniğe gitmektedir (Kod 13). Oyun ve dinlenme hakkı kullanımında sadece iki öğretmen olumlu görüş bildirmiştir: “Bence oyun haklarını kullanıyorlar. Dinlenme haklarından faydalanıyorlar” (Kod 6, 18). Çözüm olarak oyun alanlarının, parkların yapılması, teneffüs dakikalarının artması, çocuklara etkinliklerin yaptırılması, çocukların çalıştırılmaması önerilirken, bir öğretmen okul öncesi eğitimin zorunlu olmasını istemiştir. “Okul öncesi eğitimi zorunlu olmalı böylece oyun hakkından ve dinlenme hakkından daha çok çocuk faydalanmış olur” (Kod 20).

Bilgi edinme, bilgi alma hakkı konusunda öğretmenlerin büyük çoğunluğu, öğrencilerin bu haktan yeterince yararlanmadığını düşünmektedir. “Bilgi edinme haklarını pek kullanmıyorlar okullarda çocuklara hizmet verecek internet ve uygun bir iletişim ağı yok birçok öğrenci kütüphaneden faydalanmıyor. Öğretmen ve yetişkinler bile bazen çocukların sorularına ya da isteklerine duyarsız kalabiliyor” (Kod 1). Öğretmenlerden ikisi öğrencilerin bilgi edinme hakkından okullarda ve yetişkinlerin rehberliğinde kullandıkları görüşündedir. (Kod 19, 24). Bir öğretmen ise olumlu görüştedir (Kod 18).

Din, vicdan ve düşünce özgürlüğü konusunda öğretmenlerin tamamı din ve vicdan özgürlüğünün ailenin etkisi altında olduğunu, öğrencilerin bu konuda bir tercih yapamadıklarını belirtmişlerdir. Bir öğretmen okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin sunumu ile ilgili olarak şu öneriyi getirmiştir: “Din kültürü dersleri daha özgür bir ortamda sunulmalı ve müfredat evrensel değerlere yer vermeli ve bütün dinleri anlatmalı” (Kod, 8). Düşünce özgürlüğü konusunda ise öğretmenlerin çoğunluğu öğrencilerin bu haktan yararlanamadıklarını düşünmektedirler. Örneğin “Düşünce haklarını kullanamıyorlar özellikle kız çocukları dezavantajlı durumda. Aile kendi düşüncelerini çocuğa dayatıyor” (Kod 12). “İlimizde çocukların düşünce özgürlüğü yok feodal yapı yüzünden” (Kod 20).

Önerilerden bazıları ise şunlardır: “Sınıf mevcutları uygun standartlarda olmalı sınıflar teknolojik donanım ile donatılmalı, kaynaştırma eğitimi kaldırılmalı (Kod 24). “Gelişim haklarının kaliteli uygulanması için acil olarak oyun alanları, park ve bahçeler artırılmalı, kütüphaneler ve iletişim merkezleri kurulmalı” (Kod 19). “Din, dil, ırk, cinsiyet gözetilmeden herkesin düşüncelerini özgürce ifade ederek ve yaşayabilmesi için olanaklar sunulmalı” (Kod 22). “Çocuk hakları her eğitim kademesinde haftada en az 1 saat ders olarak okutulmalı” (Kod 23). “Eğitim sistemimiz yeniden ele alınarak daha çok öğrenci merkezli uygulamalara ağırlık verilmeli, çünkü eğitim ve bilgi edinme hakları kullanılırsa diğer hakların kullanımının önünü açacaktır” (Kod 11).

Isparta, Eskişehir, Erzurum, Kayseri, Ankara, İstanbul, Trabzon ve Zonguldak illerinde yapılan araştırmalarda çocuk oyun alanlarının donatı alanı, çocuk başına düşen metrekaare alan, alansal büyüklük, çocuk oyun alanı sayısı açısından yeterli olmadığı, çocuk bahçelerindeki donanımların çocukların ihtiyaçlarına göre tasarlanmadıkları, engelli çocukların kendilerine ait oluşturulmuş parkları olmadıkları gerçeği de ortak bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır (Aksoy, 2011). Van ili için durum daha olumsuzdur, çocukların oyun alanı, oyun parkı çok daha sınırlıdır.

Öğrencilerin Korunma Haklarına İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin tamamı, öğrencilerin korunma haklarının kullanımında yetersiz olduğu görüşündedir. Çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklar olan korunma hakları uygulanamamaktadır. Sadece bir öğretmen son yıllarda olumlu gelişmelerin olduğunu belirtmiştir (Kod 7). Öğretmenlerin tamamı yargı sisteminde çocukların korunmadığını ifade etmiştir. Örneğin “Yargı sistemi bile çocuğu koruyamıyor cezalar yapıcı değil, genelde yıkıcı oluyor” (Kod 8). “Yargı sistemi çocuğu yeterince koruyamıyor. Çocuklara yönelik yargıda özel önlemler yok” (Kod 13). “Yargı sisteminde çocukların gelişim özellikleri ve psikolojileri önemsenmiyor” (Kod 17). “Yargı sistemi ve siyasi erk bu konuda görevini yerine getiremiyor. Adli sistem ceza evlerinde bile çocukları koruyamıyor (Kod 20).

Öğretmenlerin tamamına yakını silahlı çatışma konusunda görüş bildirmişlerdir. Buna göre öğrenciler daha çok eylemlerin, protestoların ve çatışmaların içinde, yanında yer almaktadır. Örneğin “Çocuklar eylemlerde arada kalıyor ve olumsuz etkileniyor” (Kod 24). “Çocuklar çatışma ortamında kalıyorlar ildeki birçok halk hareketi ya da yasadışı olayda çocuklar olayların ortasında kalıyorlar (Kod 2). Bir öğretmen çatışmada çocukların kullanıldığını düşünmektedir: “İlimizdeki olaylardan korunamıyorlar, birçoğu kullanılıyor” (Kod 3). Bir diğer öğretmen de kullanmaya ilaveten çocuklara suç yüklediği görüşündedir: “Çatışma ortamında çocuklar korunmuyor, yetişkinler işledikleri bazı suçlarda çocukları öne çıkarıp kullanıyor” (Kod 17).

Öğretmenlerin üçte ikine yakını çocukların çalıştırıldıklarını belirtmişlerdir. “çocuklar yaşlarına uygun olmayan işlerde çalışıyorlar ve hak ettikleri ücretleri alamıyorlar bizim ilimizde 4-5 yaşlarında sokakta mendil satan, tartıcılık yapan ve araba camı silmek için işlek ve tehlikeli kavşak başlarında gezmekteler” (Kod 11). “Çocuklar ağır işlerde çalıştırılıyor” (Kod 6).

Öğretmenlerin tamamı öğrencilerin fiziksel ve duygusal istismara uğradıkları görüşündedirler. İstismar başta ailede olmak üzere bir çok yerde vardır, hatta gizli tutulabilmektedir. Örneğin “Fiziksel şiddete maruz kaldıkları halde bunu pek kimseyle paylaşmıyor, çocukların bazıları evde okulda ve arkadaş çevresinde sokakta şiddete maruz kalıyor (Kod 13). “Çocuklar aileleri tarafından baskı görüyorlar, istismar genellikle gizli tutuluyor. Özellikle aile içinde fiziksel şiddete maruz kalıyorlar” (Kod 9). “Aile ortamında bile şiddet baskı gören çocuklar var, okul ortamında bile fiziksel şiddete maruz kalıyor” (Kod 23). Cinsel istismar konusunu iki öğretmen dile getirmiştir. “Cinsel istismar varsa bile bir yetişkinlere söylenmiyor” (Kod 13). “Cinsel istismar gizleniyor ya da dile getirilmiyor” (Kod 24). Öğretmenlerden ikisi özel eğitime muhtaç çocukların maruz kaldıkları istismarı dile getirmiştir. “Özel eğitime muhtaç olan çocuklar bu durumda daha dezavantajlı durumda duygusal fiziksel ve cinsel istismara maruz kalıyorlar” (Kod 5, 6). Erken yaşta evlenme konusunu sadece bir öğretmen ileri sürmüştür: “Özellikle ilimizde erken yaşta evlendirilen çocuklar var” (Kod 6). Bir öğretmen medyadan şikayet etmektedir: “Medyada şiddet içerikli programlar çok fazla” (Kod 5).

Öğretmenlerin yarısı çocukların madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda görüş bildirmişlerdir. Buna göre çocuklar erken yaşlardan itibaren madde kullanmaya başlamaktadırlar. Örneğin: “Özellikle sigara kullanma yaşı 5 yaşına kadar düştü, zararlı alışkanlıklardan çocukları koruyamıyoruz” (Kod 4). “Madde bağımlısı çocuklar gün geçtikçe artmakta korunma hakları verilmiyor” (Kod 15). “Madde bağımlılığı ilköğretimde çok yüksek, Emniyetten aldığım bir bilgiye göre ilimizde 2000’in üzerinde çocuk uyuşturucu kullanıyor. Kısacası çocukları hiçbir tehlikeden koruyamıyoruz” (Kod 22). Bir öğretmen medyada yer alan tedbirlerin yeterli olmadığını düşünmektedir. “Çocukları zararlı maddelerden korumak için medyada sigaranın kapatılması güzel bir uygulama ama yeterli değil” (Kod 20). Bir öğretmen bir başka bağımlılık türü sayılabilecek internet kafelere dikkat çekmektedir. “Özellikle internet kafeler çocuklar için çok sağlıksız ortamlar” (Kod 10).

Sığınmacı/mülteci çocuklar hakkında öğretmenlerin büyük çoğunluğu onların çocuk haklarından yeterli düzeyde yararlanamadıkları, sorunlarla karşılaştıkları ve diğer öğrenciler tarafından dışlandıkları görüşündedirler. Örneğin: “İlimizde yaşayan mülteci çocuklar hiçbir haklarını kullanamıyorlar sürekli dışlanan ve hor görülen çocuklar var” (Kod 5). Bir öğretmen mülteci

çocuklara ilaveten engelli çocukları da dile getirmektedir. “Mülteci çocuklar dışlanıyor hiçbir hakları uygulanmıyor. Özürlü çocuklar için ciddi önlemler yok” (Kod 23) .

Korunma haklarının kullanımında öğretmenlerin çok çeşitli önerileri bulunmaktadır. Okullarda güvenlik görevlisinin bulunması, ailelerin ve çocukların bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, Devletin bu konuda çeşitli tedbirler alması bunların başında gelmektedir. “Çocukları aile içi şiddet ve çalışma ortamından korumak için toplumda ve okulda bilgilendirme çalışmaları yapılmalı. Özellikle istismara uğrayan çocuklar, koruma altına alınarak istismarda bulunanlara cezai yaptırımlar anında uygulanmalı. Madde bağımlılığı için çocuklar bilinçlendirilmeli” (Kod 2). “Okulların bünyesinde çocuk koruma birimleri açılabilir bu birimler okul dışındaki diğer çocuklara da hizmet vererek çocukların maruz kaldıkları şiddet ve her türlü istismarı bu birimlere şikayet edebilmeli. Ailelere ve çocuklara çocuk hakları konusunda eğitimler verilmeli” (Kod 3). “Özellikle yargı sisteminde çocuklar cezadan çok rehberlik ve yönlendirme şeklinde korunabilirler” (Kod 5). “Çocuk polisi yaygınlaştırılmalı okullarda güvenlik önlemleri alınmalı” (Kod 6). “Çocuk Hakları Bakanlığı kurulmalı çünkü çocuk toplumun çekirdeğidir” (Kod 10). “Korunma haklarının kullanımı ve takibi için aile hekimliği gibi çocuk ve aile danışmanları görevlendirilebilir” (Kod 19).

Çocuğun/ öğrencinin maddi manevi acıya maruz kalmadan yaşamını sürdürmesi gerekir. Ana-baba, öğretmen v.s. tarafından ruh sağlığını bozucu disiplin yöntemleri uygulanması, çocuğun ruhsal bütünlüğüne ilişkin hakların ihlali anlamına gelir. Türkiye’de yasal düzenlemelerdeki yasaklara rağmen bu hükümler yeterli düzeyde uygulanamamaktadır. Çocuklar ailede, okulda, emniyet birimlerinde, sokakta, bakım yuva yurtlarında, tutuklu ve hükümlü buldukları kurumlarda ve çalıştıkları yerlerde şiddetle karşılaşmaktadır (Akyüz, 2010).

İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma şiddetin aile içinde başlayıp okulda devam ettiğini ortaya koymaktadır. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 55 ilde “Çocuğa yönelen şiddet” ve “Çocuktan kaynaklanan şiddet” konularında bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya göre çocukların yüzde 77’si şiddete maruz kalmaktadır. Araştırmacı, çalışmanın uluslararası alanda Türkiye için baz alınacağını belirterek, “Çalışma sonucunda şiddetin sıradan karşılandığını gördük. Bu olay ülkemizdeki insan hakları sorununun temel sebebidir” yorumunda bulunmuştur. Aile içi şiddetin, yüzde 20’ye yaklaşan oranla baba ve yüzde 15.67 ile anneden kaynaklanmaktadır. Araştırmacı “Ülkemizde şiddetin beşte biri aile. Ancak bu durum okulda yüzde 40’a varan öğretmen şiddeti ile devam ediyor. Erkek çocuklar babalarından, kız çocuklarsa annelerinden daha çok dayak yiyor” şeklinde sonuçları açıklamıştır. Çevreden kaynaklanan şiddete öğretmen yüzde 39.36 ile ilk sırada yer almaktadır. Araştırmacıya göre “Şehir merkezinde yaşayanları yüzde 40’ı öğretmen şiddetine uğrarken, bu oran gecekonduda yüzde 38’e düşüyor. Bu durum şiddetle mücadelenin ailede başlayıp, okulda sürdürülmesini gerektiriyor”. Anket sonuçlarına göre her üç kişiden birisinin şiddetle terbiye edildiği ve ceza şeklinin %21 oranında dayak olduğu ortaya çıkmıştır. Aile bireylerine şiddet uygulayan kişilerin %82’sini erkekler oluşturuyor. Araştırmaya göre şiddet uygulayanların %45’ini erkek eş, %24’ünü baba, %24’ünü ise ağabey ve abla oluşturuyor. Şiddet uygulayan annelerin oranı ise %10’dur (Oyman-Karaşar, 2011).

TBMM’de kurulan araştırma komisyonunun belirlemelerine göre (Akyüz, 2010), 2006-2007 öğretim yılında ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin son üç ayda: % 22’si fiziksel şiddetle, % %53’ü sözel şiddetle, %36.3’ü duygusal şiddetle, %15,8’i cinsel şiddetle karşılaşmıştır. 2006-2007 öğretim yılında ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin: % 35.5’i fiziksel şiddetle, %48.7’si sözel şiddetle, %27.6’sı duygusal şiddetle, %11.7’si cinsel şiddetle karşılaşmıştır.

Yapılan bir diğer araştırmada öğrencilerin fiziksel, duygusal ve ekonomik istismara uğradığı, ihmal düzeyinin örneklem grubunun yaklaşık yarısını oluşturduğu, cinsiyet açısından erkek çocukların kız çocuklarına göre daha çok fiziksel ve ekonomik istismara uğradığı, anne-babanın evlilik durumuna göre, anne- babası ayrı olan çocuklarda ekonomik istismarın daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Kendirlioğlu Günhan, Gürkaş 2011).

Öğrencilerin Katılım Haklarına İlişkin Bulgular

Katılım hakları, çocuğun ailede ve toplumda etkinlik kazanmasını sağlamaya yönelik haklardır.

Katılım hakları konusunda öğretmenlerin tamamı öğrencilerin bu haklarını kullanmadıkları ya da çok sınırlı kullanabildikleri görüşündedir. “Çocuklar görüşlerini rahatça dile getiremiyorlar. Okullarda kalabalık sınıflar, evde kalabalık kardeş ortamı çocuk hiçbir yerde kendini ifade etme hakkı bulamıyor. Öğrenci merkezli eğitim olmalı, böylece çocuklar ön planda olarak kendilerini ifade edeceklerdir. Özellikle kız çocuklarının toplumda hiç söz hakkı yok. Çoğu çocuğun katılım haklarından haberi bile yok. O yüzden bu haklarını kullanamıyorlar” (Kod 4). “Aileler çocukların katılım hakları olduğu fikrine pek sıcak bakmıyorlar çocuklar katılım haklarından faydalanamıyorlar. Sözleşmelerde hakları var fakat uygulamada sıkıntı var. Okullarda bu hakları geliştirici çalışmalar var örneğin okul meclisleri, sınıf temsilciliği ve başkanı gibi fakat genelde sembolik kalıyor dernek kurma haklarını bilmiyorlar” (Kod 16). Öğrencilerin karara katılma hakları daha çok aile ortamından kaynaklanmaktadır. Ailede öğrenciler çocuk sayıldığından onların görüşü alınmamakta, aile büyükleri onların yerine karar vermektedir. Hatta ilköğretim sonrası lise seçimini bile aile yapmaktadır (Kod 13, 19). Öğrenciler okulda da karara katılım haklarından sınırlı yararlanmadır, ancak yetersizdir. “Katılım haklarının kullanımını özendirmek için özellikle son yıllarda okullarda uygulanan okul meclisleri uygulaması bence çok faydalı bu çocukların katılım haklarını kullanmalarını teşvik ediyor” (Kod 9). “Çocuklar seçmeli dersleri bile kendileri seçemiyorlar” (Kod 1).

Öğretmenler öğrencilerin toplantı ve dernek kurma haklarını hiç kullanmadıklarını, çünkü bu haklarını öğrencilerin bilmediğini belirtmişlerdir. Hatta iki öğretmen çocukların bu haklarını kendilerinin bile bilmediklerini ifade etmiştir (Kod 3,18).

Öğretmenler katılım hakları ile ilgili olarak çocuklara ve ailelere eğitim verilmesini, bu hakların kullanımı için ortam sağlanmasını, öğrenciler destek verilmesini, rehberlik edilmesini önermişlerdir. “Özgür bir ortamda çocukların kendilerini ifade etmek için yaratıcı drama faaliyetli yapılmalı, öğretmenlere drama eğitimi verilmelidir (Kod 8). “Çocuk hakları ayrı bir ders olarak okullarda okutulmalı. Çocuklar hakları ihlal edildiğinde onlara rehberlik yapacak ve yönlendirecek bir birim kurulmalı. Ailelere çocuk hakları konusunda eğitim verilmeli. Yargı sistemi çocuklara karşı işlenen suçlar için caydırıcı önlemler almalı” (Kod 13). “Okullar katılım haklarının uygulanmasını teşvik edici çalışmalar yaparak velileri bu çalışmalara katmalı” (Kod 16). “Okulda aile ve çocukları bir araya getirecek toplantılar yapılabilir” (Kod 23).

2007 tarihli on ilde on bin çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukların katılım hakları ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır (Akyüz, 2010): Çocukların sadece % 43.1’i kendileriyle ilgili bir karar alınırken ailelerinin kendilerine her zaman danıştıklarını ifade etmiştir. Çocukların sadece %32.7’si okullarında herhangi bir yönetim ya da eğitimle ilgili konuda kendilerine her zaman danışıldığını belirtmiştir. Çocukların %89.5’i yerel yönetim ya da otoritenin, kendilerinden çevrelerindeki altyapı ve hizmet konuları hakkında bugüne kadar hiçbir görüş almadığını belirtmiştir. Araştırmada 7-18 yaş arası çocuklardan %92.4’ünün demokrasiye etkin katılımlarının bulunmadığı, %87.6’sının haklarının, %68.7’sinin Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin bilincinde olmadıkları, % 56.9’unun evde, % 67.3’ünün okulda, % 89.5’inin yönetime katılım haklarından yararlanmadıkları belirlenmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre öğrencilerin katılım haklarını kullanma durumları araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre (Özyıldırım, 2007): İlköğretim okulu öğrencilerinin katılım hakkını kullanma boyutuna ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerinde mesleki kıdem, sınıf mevcudu, okul mevcudu ve okulun bulunduğu sosyo-ekonomik-kültürel-çevre değişkenlerine göre farklılık bulunmaktadır. Katılım hakkını kullanımının engellerine ilişkin boyutunda ise öğretmenlerin görüşlerinde okul mevcudu ve okulun bulunduğu sosyo-ekonomik-kültürel çevre değişkenlerine göre farklılık bulunmaktadır. Okul mevcudu ortalama bir sayıya sahipse öğrenciler katılım hakkını daha fazla kullanmaktadırlar. Ayrıca üst sosyo-ekonomik-kültürel çevrede bulunan okullardaki öğrenciler de katılım hakkını daha fazla kullanmaktadırlar.

Depremden Sonra Öğrencilerin Çocuk Haklarına İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin tamamına yakını depremden dolayı öğrencilerin haklarını kullanmada olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Özellikle barınma, beslenme, tıbbi bakım, eğitim, oyun ve dinlenme hakları oldukça kısıtlanmıştır. “Depremde en çok çocuklar etkilendi. Çocuklara yönelik psiko - sosyal uyum faaliyetleri yapılmadı çocukların birçoğu hala travma yaşamakta deprem korkusu eğitim hakları dahil birçok hakları kullanmalarını olumsuz etkiledi. Özellikle deprem sonrası ders saatlerinin yedi olması ve hafta sonu okulun olması çocukların oyun ve dinlenme zamanlarını kısıtladığı kanısındayım. İlimizde yaşayan bütün insanlarda olduğu gibi çocuklarda depremden sonra barınma ve beslenme haklarından faydalanamadılar” (Kod 1). “Depremden sonra en çok çocuklar etkilendi. Durum daha kötü oldu. Özellikle barınma ve tıbbi bakım haklarını kullanamıyorlar, hastaneler hizmet veremediği için ve birçok çadırda yaşamak zorunda kaldı. Ruhsal açıdan çocukların birçoğu kötü etkilendi” (Kod 13). “Depremden sonra olumsuzluklar arttı, barınma haklarını kullanamadılar, çünkü çoğu konteynir ve çadırlarda yaşıyorlar. Okullar hasar gördüğü için uzun bir süre eğitim haklarını kullanamadılar. Hastaneler hasar gördüğü için sağlık hizmetlerinden faydalanamadılar Duygusal ve psikolojik yönden çok kötü etkilendiler psikolojik destek verilmedi” (Kod 15).

Sadece iki öğretmen depremden sonra çocuklara verilen önemin arttığını belirtmiştir. “Depremden sonra çocuklara genel olarak verilen önemin arttığını görüyorum acıma ve şefkat duyguları onlara olan ilgiyi artırdı bence” (Kod 3, 7). Bir öğretmen çadır kentlerde durumun daha iyi olduğunu görüşündedir. “Sadece devlet gözetimindeki çadır kentlerde biraz daha iyi durumdadır” (Kod 19). İki öğretmen olumsuz anlamda depremden önce ve depremden sonra bir değişikliğin olmadığını düşünüyorlar (Kod 11, 21).

TARTIŞMA

Yaşama hakkının kullanımında geleneksel aile yapısı ve ekonomik nedenler önemli bir rol oynamaktadır. Van’da geleneksel ailede kardeş sayısı Türkiye geneline göre çok fazladır (7-15 kardeş). Kardeş sayısı arttıkça ailenin çocuklarıyla ilgilenmesi zorlaşmaktadır. Çocukların genelde kendilerine ait ayrı bir odaları bulunmamaktadır. Bu durum hem barınma hem de ders çalışma konularını olumsuz etkilemektedir. Van’da ailelere yönelik aile planlaması çalışmaları, aile eğitimi yapılmaktadır ama yeterli değildir. Konunun daha kapsamlı, planlı bir şekilde ele alınması ve uygulanması gerekmektedir.

Van’da fabrikaların, şirketlerin, işyerlerinin yeteri düzeyde olmaması nedeniyle işsizlik oranı oldukça yüksektir. Babanın çalışmaması, düzensiz çalışması ailenin yaşam standardını olumsuz etkilemektedir. Aile yeterli düzeyde beslenememekte, sağlık imkânlarından yeterli düzeyde yararlanamamaktadır. Çocuklar sokakta kâğıt mendil, sakız, kalem, çakmak v.s. hatta sigara satıcılığı yapmakta, baskül/tartı aleti ile çalışmakta, trafik ışıklarında (tehlike içinde) araç camı silmektedirler. Amaç çocuğun aile bütçesine katkısıdır. Ancak bu durum çocuğun çocukluğunu yaşayamaması, oyun, dinlenme, eğitim gibi gelişme haklarını kullanamaması, çocuğun çalışma yaşamında korunamaması, çocuğun kendisi ile ilgili karara katılamaması anlamına gelmektedir. Ayrıca sokakta çalışan çocukların madde bağımlısı olma riski daha yüksektir. Sokakta çalışmayan kız çocukları ise evde diğer kardeşlerine bakarak annesine yardımcı olmaktadır.

Babanın başka illere çalışmak için gitmesi de başka bir sorundur. Bu durumda çocukların bakım görevi anneye kalmaktadır. Katılımcılardan bazılarının belirttiği gibi, Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi, geleneksel aile yapısında kadına erkeğe göre daha az değer verilmekte (cinsiyet ayrımcılığı), kız çocukları daha az okula gönderilmekte, daha erken okuldan alınmakta, hatta okuma-yazma bilmeyen kadınlar/ anneler bulunmaktadır. Bunların sayısı, okuma-yazma bilenlere oranı azımsanmayacak kadar yüksektir. Çok çocuklu böyle bir ailede annenin durumu oldukça zor olacaktır ve bu durum çocukları olumsuz etkileyecektir/ etkilemektedir.

Gelişme haklarından biri eğitim hakkıdır, bunun kaliteli olması önemlidir. Van’da öğretmen sirkülasyonu (öğretmen tayinleri) yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Genç öğretmenler Van’a

atanmakta, mecburi hizmetini tamamlayanlar genelde başka illere tayin istemektedir. Bu durum tecrübeli öğretmen eksikliği anlamına gelmektedir. Ayrıca Van'da her ne kadar uygulamadan kalktığı söylene de ücretli öğretmen sayısının yüksek olmasıdır. Bu uygulamaların eğitim hakkını olumsuz etkilediği açıktır.

Gelişme haklarından biri de oyun ve dinlenme hakkıdır. Van; oyun alanı, park ve bahçeler açısından çok yetersizdir. Okul bahçeleri oyun alanı kullanılmasına rağmen yetmemektedir. Bu konu özellikle ele alınmalı, bunların sayısını artırıcı planlar yapılmalı ve uygulanmalıdır.

Korunma haklarından en önemlilerinden biri çocukların silahlı çatışmadan korunmasıdır. Van'da da çeşitli eylemler, protestolar, gösteriler yapılmakta, çocuklar bunların içinde yer alabilmektedir. Bu konu ciddi bir şekilde araştırılmalı, çocuklar her türlü çatışma ortamının dışında tutulmalıdır. Katılımcılardan bazı öğretmenlerin belirttiği gibi çocukların kullanılmasına fırsat verilmemelidir.

Korunma haklarından bir diğeri çocuğun fiziksel, duygusal ve cinsel istismara uğramamasıdır. Özellikle fiziksel istismar katılımcıların belirttiği gibi ailede, sokakta ve okulda söz konusudur. Hatta öğretmenler bile fiziksel şiddet öğrencilere uygulayabilmektedir. Katılımcılar, birçok istismarın gizlendiği, üzerinin örtüldüğü, dile getirilmediğini belirtmişlerdir. Bu konuda toplumsal bir bilincin geliştirilmesi zorunlu görülmektedir.

Katılım haklarının başında gelen çocuğun görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma hakları özellikle geleneksel aile yapısından kaynaklanan nedenlerle kullanılamamaktadır. Geleneksel aile yapısında özellikle babanın dediği olur, babanın kararı doğrudur ve o uygulanır, çocukların görüşü olamaz anlayışı hâkimdir. Burada aile eğitimi ön plana çıkmaktadır. Okulda durum biraz daha iyidir. Okul meclisleri, sınıf başkanlığı seçimi ve bazı etkinlikler de öğrenciler katılım haklarını kullanabilmektedir. Ancak bu uygulamaların genişletilmesi gerekmektedir.

Katılım haklarından öğrencilerin hiç kullanmadıkları iki hak dernek kurma ve toplanma haklarıdır. Aslında bu iki hakkın dolaylı uygulaması kulüp toplantılarıdır. Ancak öğrenciler bu haklarını bilmemektedir. Bunun bir nedeni de öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgiye sahip olamamalarıdır. Genel anlamda bütün haklar konusunda aileler, çocuklar ve öğretmenler bilgilendirilmeli, eğitimden geçirilmeli, çocukların haklarını kullanması için ortam hazırlanmalıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç

Öğretmenlerin tamamına yakını öğrencilerinin yaşama haklarının uygun standartlarda olmadığı görüşündedir. Özellikle tıbbi bakım, beslenme ve barınma konularında sorunlar yaşanmaktadır.

Öğretmenlere göre, ilköğretimin zorunlu olmasından dolayı öğrencilerin eğitim haklarını genel olarak kullanmakta olduğunu düşünmekte, ancak bunda da uygulamada eksiklikler bulunmaktadır. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin oyun ve dinlenme hakkını yeterli olarak kullanmadıkları görüşündedir. Oyun alanları ve parklar yetersiz olduğundan oyun hakkı tam olarak kullanılamamakta, çocuklar çeşitli işlerde çalıştırıldığından dinlenememektedirler. Bilgi edinme, bilgi alma hakkı konusunda öğretmenlerin büyük çoğunluğuna göre, öğrenciler bu haktan yeterince yararlanamamaktadır. Din, vicdan ve düşünce özgürlüğü konusunda öğretmenlerin tamamı din ve vicdan özgürlüğünün ailenin etkisi altında olduğunu, öğrencilerin bu konuda bir tercih yapamadıklarını belirtmişlerdir. Düşünce özgürlüğü konusunda ise öğretmenlerin çoğunluğu öğrencilerin bu haktan yararlanmadıklarını düşünmektedirler.

Öğretmenlerin tamamı, öğrencilerin korunma haklarının kullanımında yetersiz olduğu görüşündedir. Öğretmenlerin tamamı yargı sisteminde çocukların korunamadığını ifade etmiştir. Öğrenciler daha çok eylemlerin, protestoların ve çatışmaların içinde, yanında yer almakta ve korunamamaktadır. Öğretmenlerin üçte ikine yakını çocukların çalıştırıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin tamamı

öğrencilerin fiziksel ve duygusal istismara uğradıkları görüşündedirler. Cinsel istismar konusunu iki öğretmen dile getirmiştir ve konunun gizlendiğini düşünmektedirler. Öğretmenlerin yarısı çocukların madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda olumsuz görüşe sahiptir. Sığınmacı/mülteci çocuklar hakkında öğretmenlerin büyük çoğunluğu onların çocuk haklarından yeterli düzeyde yararlanamadıkları, sorunlarla karşılaştıkları ve diğer öğrenciler tarafından dışlandıkları görüşündedirler.

Katılım hakları konusunda öğretmenlerin tamamı öğrencilerin bu haklarını kullanmadıkları ya da çok sınırlı kullanabildikleri görüşündedir. Öğretmenler öğrencilerin toplantı ve dernek kurma haklarını hiç kullanmadıklarını, çünkü bu haklarını öğrencilerin bilmediğini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin tamamına yakını depremden dolayı öğrencilerin haklarını kullanmada olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Özellikle barınma, beslenme, tıbbi bakım, eğitim, oyun ve dinlenme hakları oldukça kısıtlanmıştır. İki öğretmen depremden sonra çocuklara verilen önemin arttığını belirtmiştir.

Öneriler

1. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde belirtilen haklar konusunda öğretmenlere öğrencilere, ailelere eğitim verilmeli, bilinç oluşturulmalıdır. Bu konuda medyadan destek alınmalıdır.
2. İlköğretimden ortaöğretime çocuk hakları konusunda dersler konulmalı, seminerler verilmelidir.
3. Çocuk haklarının kullanımı için merkezi ve yerel yönetim, okul, aile işbirliği yapmalı ve ortam hazırlamalıdır.
4. Yaşama hakkının kullanımı konusunda önce durumun tespiti yapılmalı, devlet desteği sağlanmalı, devlet aracılığıyla uygulama denetlenmelidir.
5. Gelişim haklarının kaliteli uygulanması için acil olarak oyun alanları, park ve bahçeler artırılmalı, kütüphaneler ve iletişim merkezleri kurulmalı, teneffüs süreleri arttırılmalı.
6. Korunma haklarının kullanımı ve takibi için aile hekimliği gibi çocuk ve aile danışmanları görevlendirilebilir.
7. Okullar katılım haklarının uygulanmasını teşvik edici çalışmalar yaparak velileri bu çalışmalara katmalı.
8. Deprem sonrasında öğrencilere psiko-sosyal programlar uygulanmalı.

KAYNAKÇA

- Akarslan, M. (1998). *Ana hatlarıyla çocuk hakları ve çocuk hakları mevzuatı*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Aksoy, Y. (2011). Çocuk Oyun Alanları Üzerine Bir Araştırma İstanbul, Isparta, Eskişehir, Erzurum, Kayseri, Ankara, Zonguldak Ve Trabzon İlleri Örneği, ss.82-106.
http://Fbd.Aydin.Edu.Tr/Makaleler/Ciltysayiy/Yildiz_Aksoy.Pdf adresinden 17.05 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Aktürk, S. (2006). *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Çocuk Hakları ve Güvenliği*. Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Hatay.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151.

- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve uluslararası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Ayzöğ, D. (2008). *Öğrencilerin Çocuk Haklarını Algılama Düzeyleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Cılga, İ. (2001). Demokrasi insan hakları kültürü ve çocuk hakları. *Milli Eğitim Dergisi*, 151. 3. 69-73.
- Çolak, G. (2010). *Türk Ceza Yargılamasında Çocukların Yargılanması ve Hakları*. Erzincan Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzincan.
- Doğan, İ. (2000). *Akıllı küçük: çocuk kültürü ve çocuk hakları üzerine sosyo-kültürel bir inceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan "Çocuk Hakları" Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyi*. Yeditepe Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Hdking, R. Newell,P. (1998).Unicef çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı. Newyork/ USA.
- İnan, R. (1970). *İnsan hakları eğitim ve kültür çocuk hakları*. Ankara.
- Kaya, Ö. (2011). *Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına İlişkin Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Afyon.
- Kendirlioğlu Günhan, N., Gürkaş, H., (2011). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Çocuk Hakları Çerçevesinde İstismar ve ihmal Açısından İncelenmesi (İzmit İlçesi Örneği). *I.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Yetişkin Bildirileri Kitabı*, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları. ss-207-215.
- Kepekçi, Y, Baydık, B. (2009). Zihinsel Engelliler Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına İlişkin Tutumları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2009. Cilt:42. Say.1 , 329- 351. Ankara.
- Kop, Y. Tuncel, G. (2010).Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çocuk Hakları Algıları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*.6.1. 106-124.
- Müftü, G. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151-169.
- Osmanoğlu, Y. (2007). *Uşak İli Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Görüşleri*. Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Oyman, R.D.-Karaşar, A. (2011). "Ortak Umut Projesi?". *I.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Yetişkin Bildirileri Kitabı*, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları. ss-507-522.
- Özyıldırım, T.(2007). *Ankara İli İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Katılım Hakkını Kullanma Durumlarına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri*. Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Polat, O. (1997). *Çocuk ve çocuk hakları*. İstanbul: Analiz Yayınları
- Serozan, R. (2005). *Çocuk hukuku*. İstanbul, Beta yayınları.
- Tiryakioğlu,B. (1991).Çocukların Korunmasına İlişkin Milletler arası Sözleşmeler ve Türk Hukuku, Başbakanlık A.A.K. Bilim Serisi, Ankara.
- Tunç. D. (2008). *Çocuk Hakları Sözleşmesinin Eğitim Politikalarına Yansımaları Konusunda Milli Eğitim Bakanlığı Uzmanlarının Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

- Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk Haklarının İlköğretim Programlarındaki Yeri ve Sözleşmeye Yönelik Öğretmenlerin ve İdarecilerin Görüşleri*. Hacettepe üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- UNICEF. (1998). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama elkitabı*. Ankara: Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş.
- Unutkan, Ö. P. (2008). *İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve Eğitimi*. A. Oktay (Der.), Eğitim bilimine giriş (98-120). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Washington, F. (2010). *5-6 Yaş Grubu Çocuklarına Uygulanan Aile Katımlı Çocuk Hakları Eğitimi Programının Etkililiğinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Yurtsever, M. (2009). *Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Anne Babaların Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.